

НЕОПОСЕРЕДКОВАНІЙ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ПРОЕКТ У СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ

Богдан СТАСЮК (Кіровоград, Україна)

Стаття присвячена індивідуальним перекладацьким проектам як новітньому явищу в сучасному українському літературному процесі. На прикладі роботи перекладача В'ячеслава Бродового визначені їх сутнісні характеристики, позитивні і негативні сторони.

Ключові слова: літературний процес, індивідуальний перекладацький проект, онімні моделі.

The paper has been devoted to the issue of individual translator's projects as a new phenomenon in current Ukrainian literature. The work of the translator Viacheslav Brodovoi has been taken as an example to define essential features of individual translator's projects, their positive and negative sides.

Keywords: literature process, individual translator's projects, onymic models.

Розвиток інформаційного суспільства, криза україномовного паперового книговидання, строгі норми законодавства про авторське та суміжні права стали тими чинниками, які поступово переформатовують перекладацьку справу в Україні і призводять до появи тих чи інших явищ, саме існування яких дозволяє інакше поглянути на «творчу роботу» (за висловом Віктора Крупнова) перекладача художньої, науково-популярної, публіцистичної літератури, аудіовізуальної продукції тощо. Поміж таких новітніх фактів власне літературного процесу, наприклад, можна відмітити видання і просування перекладу коштом краудфандингу (*ДіБіСі П'єр*, «Світло згасло в країні див», 2012¹), колективні переклади, координовані через соціальні мережі та спеціалізовані форуми (напр., *Стівен Гокінг*. «Коротка історія часу. Від Великого вибуху до чорних дір», 2015²), інтерактивні електронні книжки, що реалізують принципи гіпертекстової організації матеріалу (напр., *Джошуа Слок*. «Навколосвітня подорож вітрильником наодинці», 2011³) тощо. Безперечно, найбільш поширеним результатом впливу інформаційного середовища на перекладацькі та «видавничі» практики стала поява значної кількості аматорських перекладів, виконуваних непрофесіоналами та позбавлених редакторської і коректорської підтримки. Проте навіть серед останніх інколи трапляються справді непересічні проекти, які здатні справити значний вплив на розвиток перекладацької думки та й просто поживити літературний процес та засвоєння творів красного письменства світового рівня в Україні.

Також мусимо констатувати, що в українському літературному процесі, на жаль, відсутня увага до видання яскравих із погляду перекладацьких рішень творів у тому вигляді, який

¹ П'єр ДіБіСі. Світло згасло в Країні див / ДіБіСі П'єр ; Пер. з англ. Галини Шиян. – Режим доступу: <http://btrmiomax.com>, 2012. – Назва з титул. екрану.

² Гокінг Стівен. Коротка історія часу. Від Великого вибуху до чорних дір ; Пер. з англ. колективу перекладачів. – Режим доступу: http://issuu.com/pubkis/docs/hawking_short_history_ukr, 2015. – Назва з титул. екрану.

³ Слок, Джошуа. Навколосвітня подорож вітрильником наодинці ; Пер. з англ. колективу перекладачів. – Режим доступу: <http://avtura.com.ua/book/189/getfile/>, 2011. – Назва з титул. екрану. Також друковане видання: Слок, Джошуа. Навколосвітня подорож вітрильником наодинці ; Пер. з англ. колективу перекладачів. – К.: К.І.С., 2011. – 248 с.

пропонував власне перекладач, не видозмінених концептуальним редакторським втручанням. Єдиним прецедентом, відомим нам, досі залишається видання оригінальної невідцензурної версії «Декамерону» Джованні Боккаччо у перекладі Миколи Лукаша¹.

У нашому випадку ми ведемо мову про одноосібну ініціативу В'ячеслава Бродового із перекладу творів фентезійного циклу «Пісні льоду та вогню» (A Song of Ice and Fire) американського письменника-фантаста Джорджа Р. Р. Мартіна (Martin, н. 1948 р.), яку він сам вважає «незалежним, експериментальним перекладацьким проектом з елементами літературної адаптації» [2]. Справа в тім, що головною особливістю перекладу В. Бродового є передача квазіреалій та онімів вторинного всесвіту письменника: ряду імен, назв, термінів державності та побуту – із застосуванням українських та східноєвропейських старожитностей з метою творчо відтворити живу авторську атмосферу вигаданого середньовічного світу [Ibid.]. Справа в тім, що такий крок вважається дещо суперечливим та неоднозначним на фоні певних традицій, що встановилися і українській практиці книговидавання жанрової літератури подібного спрямування, і часто викликає негативну реакцію спеціалістів у відповідній галузі (про що авторів статті, наприклад, в особистому листуванні неодноразово говорив український письменник, літературний критик і редактор Володимир Пузій, відомий під творчим псевдонімом Володимир Арєнєв).

Так, офіційні українські переклади Джорджа Р. Р. Мартіна, виконані відомим київським літератором Наталею Тисовською для київського видавництва «Країна мрій»² відрізняються значно меншою «сміливістю» в прийнятті рішень, а також, наскільки ми можемо припускати, необхідністю орієнтуватися на вже відомі російські переклади, опубліковані значно раніше від українських, та існуючий метатекст – популярний американський телесеріал «Гра престолів» (Game of Thrones, 2011 –) від каналу «Ейч-бі-оу»³.

Індивідуальний авторський проект не поміченого раніше в царині красного письменства В. Бродового із перекладу художнього твору, який поширюється його інтерпретатором у мережесих бібліотеках на безоплатній основі, цікавий, зокрема, тим, що реципієнт має змогу познайомитися зі складним із погляду перекладу та інтерпретації твором, на концепцію перекладу якого ніяким чином не впливає: а) можлива редакційна політика нейтралізації радикальних рішень перекладача, які могли би зменшити кількість потенційних читачів, б) гіпотетичні обмеження маркетингового характеру, пов'язані із необхідністю орієнтуватися на впізнавані реципієнтом маркери: назви окремих романів, імена персонажів тощо⁴.

Однією з головних особливостей перекладацької концепції (підходу) В. Бродового є значна увага до роботи із стилістично маркованою лексикою. Активно використовуючи лексикографічні здобутки початку ХХ ст., такі як, напр., «Словарь української мови» (1907 – 1909), впорядкований Б. Грінченком, або ж «Російсько-українського словника» в 4-х тт. (1924 – 1933), виданий за ред. акад. А. Кримського та акад. С. Єфремова, актуалізуючи рідковживану питому українську лексику, яку часто оминають у друкованих виданнях через побоювання у її несприйнятті масовим читачем. Так, уже самі назви окремих романів циклу Дж. Р. Р. Мартіна у перекладі В. Бродового різко дисонують із загальноприйнятими (і використаними офіційними українськими видавцями) версіями, напр., «A Clash of Kings» – «Битва королів» (Н. Тисовська) – «Чвара королів» (В. Бродовий) (пор. рос. переклад Н. Віленської «Битва королев»). Аналогічно марковані більшість назв творів із відповідного циклу в інтерпретації В. Бродового: «A Storm of Swords» – «Борва мечів», «A Feast for Crows» – «Учма для гайвороння», «The Hedge Knight» –

¹ Боккаччо Дж. Декамерон / Дж. Боккаччо ; Пер. з італ. М. О. Лукаша ; упоряд., ред. Л. Череватенка. – К. : Видавничий центр «Просвіта», 2006. – 894 с.

² Мартін Дж. Р. Р. Гра престолів : Роман / Дж. Р. Р. Мартін ; Пер. з англ. Н. Тисовської. – К.: КМ Publishing, 2013. – 800 с. : іл. (Пісня льоду і полум'я ; кн. 1). Мартін Дж. Р. Р. Битва королів : Роман / Дж. Р. Р. Мартін ; Пер. з англ. Н. Тисовської. – К.: КМ Publishing, 2014. – 864 с. : іл. (Пісня льоду і полум'я ; кн. 2).

³ Варто відзначити, що названі переклади – не єдині. Мартін Дж. Р. Р. Гра престолів : Роман / Дж. Р. Р. Мартін ; Пер. з англ. В. Данмера. – Режим доступу: <http://toloka.hurtom.com/viewtopic.php?t=40686>, 2012. – Назва з титул. екрану. (Незавершений, значно консервативніший мережесий аматорський (?) переклад.) Мартін Джордж. Гра престолів : фрагмент із роману / Джордж Мартін ; Пер. з англ. Либеді Загнибороди-Закрасняної // Всесвіт. 2012. № 11-12. – С. 89-97.

⁴ Реальність таких факторів доводить історія із заголовком другого роману циклу в офіційному українському перекладі, коли видавництво, оголосивши голосування за остаточний відповідник англійського титулу «A Clash of Kings», мусило обрати впізнаний читачем відповідник «Битва королів» і відмовитися від власного варіанта «Герць королів», про що із сумом повідомили на офіційній сторінці компанії в мережі Facebook 28 лютого 2014 р.

«Заплотний лицар», «The Sworn Sword» – «Служивий мечник». Архаїчна лексика застосовується В. Бродовим попри те, що вихідний текст позбавлений відповідно маркованої лексики: «A hundred oarsmen and **sailors** went down with Lord Steffon Baratheon and his lady wife...» [5: 6] – «На дно пішло з сотню веслярів та **жеглярів** разом з паном князем Стефоном Баратеоном та його пані дружиною...» [2]; «“The wretch is mad, and in pain, and no **use** to anyone, least of all himself” declared old Ser Harbert» [5: 7] – «Цей покруч здурів, його мучить біль, і **хісна** з нього нема нікому, а надто йому самому, – заявив старий пан Гарберт...» [2]; «“Look at that **up-jumped** oaf” Joff hooted, loud enough» [5: 39] – «Подивіться лише! Пнеться бидло у **випанки**! – загукав Джоф досить гучно...» [2]; «...bridges quarried from the same grey-black stone, wet by the same salt waves, festooned with the same spreading patches of dark green **lichen**...» [5: 149] – «...мости були викладені з того самого чорно-сірого каменю, мокрі від тих самих солоних хвиль, поросли тією самою тьмяно-зеленою **мшведдю**...» [2]; «Ever seen an ice storm, **my lord**?» [6: 3] – «Бачили колись крижану хуртовину, га, **мосьпане**?» [2]. Як видно із цих доволі обраних прикладів, архаїчна, діалектна, рідковживана та інша стилістично маркована лексика вживається В. Бродовим на довольній основі, відповідно до власного естетичного смаку і уявлення того, чим має бути в сучасному українському літературному процесі переклад нерепетитивного твору, що належить жанрово-стильовій течії епічного фентезі.

Значно стрункішою нам здається системна стратегія перекладача у відтворенні понять-квазіреалій, переважна більшість яких в українському тексті виражається через етнографічні та суспільно-політичні реалії східноєвропейського регіону та історико-культурного ландшафту Великого князівства Литовського і Речі Посполитої. Безперечно, саме цей крок перекладача-інтерпретатора спричинив до полярного поділу думок читачів і фахівців-літераторів щодо вартості індивідуального проекту В. Бродового та ролі, яку він так чи інакше посів у жанровій українській перекладній літературі. Порівняйте:

Табл. 1

Оригінал	Пер. Н. Тисовської	Пер. В. Бродового
banner	прапор	корогва
captain	капітан	сотник
carrack	карака	думбас
cloak	плащ	кобеняк / кирея
cog	ког	коч
commander	командувач	тисяцький
commoner	простолюдин	міщанин
drums	барабани	литаври
freerider	вільні вершники	охочекомонні
guardsmen	гвардійці	старшина
lord	лорд	господар
Lord Commander	лорд-командувач	Регіментар
master of coin	скарбничий	коронний підскарбій
sellsword	перекупний меч	сердюк
seneschal	сенешаль	підчаший
skiff	ялик	лайба
smuggler	контрабандист	перемитник
steward	стюард	підстолій / підкоморій / шафар
sworn houses	доми, які присягли на вірність	значкові доми / пани

Вибрані фентезійні квазіреалії Дж. Р. Р. Мартіна і їх український переклад

Не дає текст у виконанні В. Бродового однозначної відповіді і на питання про стратегію відтворення онімів у перекладі. Відомо, що відтворення останніх є однією з типових, актуальних проблем перекладу творів жанрово-стильового напрямку фентезі. За спостереженням російського дослідника Олексія Новичкова, з-поміж 14 уживаних методів формування онімних відповідностей у перекладі художньої літератури, фентезі користується щонайменше

одинадцятьма. Оказіональними труднощами при відтворенні ономастикону Дж. Р. Р. Мартіна є його яскраво виражена псевдоанглійськість: антропоніми і топоніми, за незначними виключеннями, будуються за власне англійськими онімними словотвірними моделями і лише дрібними деталями нарочито архаїзованого правопису (як-от *Footte*, *Locke*, *Payne*, *Swann*, *Yronwood* тощо) відрізняються від реальних попри те, що за внутрішньою логікою вигаданого всесвіту письменника ніяким чином не пов'язані ні з сучасною, ні з історичною Англією часів пізнього середньовіччя, чий образ був у цілому натхненником сюжетної лінії цієї серії романів.

Окремі власні назви фактично є повнозначними складними словами без ані найменших декоративних змін у правописі, чим тільки підсилюють загальну псевдоанглійськість ономастикону: *Blackfish*, *Bracken*, *Flint*, *Glover*, *Hightower*, *Hunter*, *Rowan* тощо. Цими категоріями розмаїття онімних словотвірних в Дж. Р. Р. Мартіна не обмежується, проте вони становлять концептуальну проблему для перекладача: адже англословний реципієнт хоч і вбачає в них знайомі «англійські» прізвиська та топоніми, не може не помічати їх не завжди прозору внутрішню форму та мотиваційну основу, за якими ховається прагнення автора віддалити в часі та просторі свій ономастикон безвідносно до історичного минулого реальної Європи та Британії зокрема¹. Проте при перекладі фактично будь-яка з обраних перекладачем стратегій шкодить коректному сприйняттю антуражу романів із циклу «Пісня льоду та вогню». У разі транскодування названих вище імен з'являється надмірний ефект англізації, що в подальшому штовхає перекладача до нерациональних кроків (так, Н. Тисовська при описі персонажів навіть в антуражі традиційних східних псевдоазійських культур послуговується недоречним звертанням «мілорд»). З іншого боку, тотальний переклад-адаптація винятково всіх власних назв із відносно прозорою внутрішньою формою, напевно, призвів би до появи псевдослов'янських прізвиськ і радикально віддалив би друготвір від оригіналу. Зрештою, рішення, до якого вдається В. Бродовий, не можна назвати остаточним варіантом розв'язання цієї проблеми: гібридне поєднання двох методів формування онімних відповідностей (транскодування і калькування) веде до парадоксального сусідства промовистих власних назв із цілковито англійськими онімами, як-от сім'я *Kintjogiv* (англ. Kettleblack) сусідить із *Стоквортами* (англ. Stokeworth), *Бережняки* (англ. Bywater) – із *Старками* (англ. Stark), а *Троски* (англ. Reed) – з *Гловерами* (англ. Glover). Використовувана перекладачем стратегія веде також до неминучої плутанини, що виникає між прізвиськами (менш очевидна внутрішня форма) та прізвиськами (прозоріша внутрішня форма), що ускладнює всебічне розуміння тексту реципієнтом, не знайомим із першотвором. Так, напр., *Ондіріаш Кляск* (англ. Ondrew Locke) має прізвисько або прізвисько?

Тож як ми бачимо із наведених прикладів, індивідуальний авторський перекладацький проект, поширення якого в наш час уможливлене потенціалом інформаційного суспільства, становить напролюд цікавий для дослідника складних моделей перекладу матеріал, оскільки представляє його в унікальному вигляді, позбавленому впливів екстралінгвістичних чинників та інертності перекладацьких традицій. Творчий підхід до розв'язання складних задач вписується в рамки гіпотези глобальної креативності, яка, на думку Олександра Ребрія [4: 73], зумовлює визначену сучасними дослідниками перекладу його постмодерністську онтологічну сутність, що її передумовою визначено «постановку все нових цілей і постійний пошук засобів їх реалізації в процесі самоорганізації та еволюції» [підкр. наше – Б. С.] [Ibid.]. Відтак подальше дослідження індивідуальних проектів перекладу з високим ступенем продуманості та чіткою програмою, що існують незалежно від економічної кон'юнктури перекладацької та навколоперекладацької економічної діяльності, можна вважати пріоритетним в світлі актуальних проблем сучасного вітчизняного (та й світового) перекладознавства).

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур / Д. И. Ермолович. – М.: Р. Валент, 2001. – 200 с.
2. Мартин Дж. Р. Р. Пісня льоду та вогню / Дж. Р. Р. Мартин // EX.UA, 3 грудня 2012 р. – Режим доступу: <http://www.ex.ua/18585623>, 3 грудня 2012 р. – Назва з титул. екрана.
3. Новичков А. А. Ономастическое пространство англоязычных произведений фэнтези и способы его передачи на русский язык : автореферат дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / А. А. Новичков. – Северодвинск, 2013. – 16 с.

¹ Схожим прийомом послуговувався Дж. Р. Р. Толкін у романі «Володар Перстенів», де використання справжніх давньоанглійських онімів було покликано створити нетривіальний ефект значної архаїзації мови одного з вигаданих народів на фоні мовлення головних персонажів, а не відтворювало реальну англо-саксонську культуру, як може здатися при поверхневому знайомстві читача з такою методою.

4. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія / О. В. Ребрій. – Х.: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
5. Martin G. R. R. A Clash of Kings / G. R. R. Martin. – L.: Harper Voyager, 2011. – 913 p.
6. Martin G. R. R. A Game of Thrones / G. R. R. Martin. – L.: Harper Voyager, 2011. – 801 p.
7. Martin G. R. R. A Storm of Swords / G. R. R. Martin. – NY: Bantam Books, 2011. – 1177 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Богдан Стасюк – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу, прикладної і загальної лінгвістики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: лінгвістичні моделі перекладу, проблеми перекладацької еквівалентності та адекватності, історія художнього перекладу в Україні.